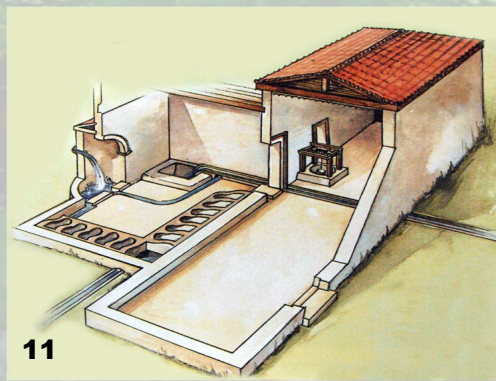

Τα λουτρά και οι θέρμες της Ολυμπίας

Ο σημερινός επισκέπτης του αρχαιολογικού χώρου της Ολυμπίας έχει την ευκαιρία να θαυμάσει τα απομεινάρια τουλάχιστον έξι κτηρίων της αρχαιότητας που ήταν αμιγώς ή περιελάμβαναν λουτρικές εγκαταστάσεις. Τα κτήρια αυτά παρουσιάζουν ποικιλία ως προς την αρτιότητα και την κατάσταση διατήρησής τους καθώς και στην χρονολόγησή τους.

Ο σημαντικός αριθμός τους μαρτυρεί την σπουδαιότητα και αναγκαιότητα της ύπαρξής τους στο μέγιστης ακτινοβολίας αθλητικό και θρησκευτικό κέντρο της Ολυμπίας για την εξυπηρέτηση των χιλιάδων αθλητών και επισκεπτών που συνέρρεαν στο Ιερό. Μια ακόμη φωνή νερού ακούγεται ξεκάθαρα στα λουτρά μια φωνή που μας εξιστορεί ότι με το νερό του ποταμού Κλαδέου ξεπλεναν τα τέλεια κορμιά τους οι ένδοξοι Ολυμπιονίκες.

Τα λουτρά όπως και όλες οι αθλητικές εγκαταστάσεις και τα βοηθητικά κτήρια του Ιερού, εντοπίζονται σε διάφορες θέσεις εκτός του περιβόλου που προστάτευε την Ιερή Άλτη.

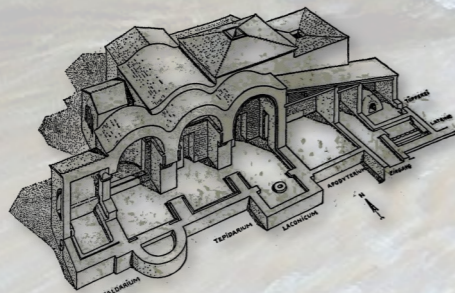
12

Τα πρώτα λουτρά της Ολυμπίας που είναι ταυτόχρονα από τα παλαιότερα εντοπισμένα στον ελλαδικό χώρο, κατασκευάζονται ήδη τον 5ο αιώνα π.Χ. κοντά στον ποταμό Κλαδέο, στη δυτική παρυφή του Ιερού.

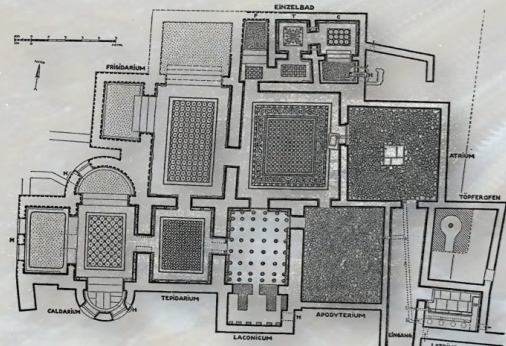
13

Στα ρωμαϊκά και υστερορωμαϊκά χρόνια, τα λουτρικά συγκροτήματα ανεγείρονται το ένα μετά το άλλο, ενώ επεκτείνεται το σύστημα αγωγών για τις ανάγκες ύδρευσης και αποχέτευσης. Οι θέρμες της Ολυμπίας, με τα χρωματιστά μάρμαρα στους τοίχους, τα ψηφιδωτά δάπεδα και τα

14

πολλά δωμάτια, ανταποκρίνονται στο πνεύμα της εποχής τους που ήθελε τα κτήρια αυτά όχι απλώς λειτουργικά, όπως συνέβαινε στην κλασική ή στην ελληνιστική εποχή, αλλά κυρίως χώρους αναψυχής και πολυτέλειας.

Υπόμνημα εικόνων φυλλαδίου

1. Λεοντοκεφαλή υδρορροή από τον μεγαλοπρεπή Ναό του Διός της Ολυμπίας. Παριανό μάρμαρο, 5ος αι. π.Χ.
2. Ψηφιδωτό με παράσταση Τρίτωνος πάνω σε άρμα που σέρνουν τέσσερις θαλάσσιοι ίπποι. Δυτικό περιστύλιο των Θερμών του Κρονίου. 3ος αι. μ.Χ.
3. Ο πολύυδρος, αργυροδίνης ποταμός Αλφειός.
4. Η μαρμάρινη μετόπη από το Ναό του Διός της Ολυμπίας με τον άθλο του καθαρισμού των στάβλων του Αυγεία. Εικονίζεται ο Ηρακλής επί το έργον, με συμπαραστάτη του την θεά Αθηνά. Η παράδοση θέλει τον Ηρακλή να καταφέρνει το δύσκολο εγχείρημα εκτρέποντας την κοίτη και αξιοποιώντας την καθαριστική δύναμη των υδάτων των ποταμών Αλφειού και Πηνειού.
5. Αργυρό τετράδραχμο των Συρακουσών με τη μορφή της Αρέθουσας.
6. Η πεδιάδα της Ολυμπίας, Χαλκογραφία Ed. Dodwell, 19ος αι.
7. Πήλινο δελφίνι που κολυμπά πάνω σε αφρισμένα κύματα. Κοσμούσε τη στέγη πολυτελούς κτιρίου του Ιερού της Ολυμπίας. 450-425 π.Χ.
8. Σχεδιαστική αναπαράσταση του Νυμφαίου και ο μαρμάρινος αφιερωματικός ταύρος, σχεδόν φυσικού μεγέθους.
9. Μαρμάρινο άγαλμα μισοξαπλωμένης ανδρικής μορφής που παριστάνει τον ποταμό Αλφειό, από το ανατολικό αέτωμα του Ναού του Διός της Ολυμπίας.
10. Μορφή που παριστάνει τον ποταμό Κλαδέο, ως το δεξιό ανάλογο του Αλφειού στο παραπάνω αέτωμα.
11. Σχεδιαστική αναπαράσταση του λουτρού των κλασικών χρόνων της Ολυμπίας, με τους έντεκα λουτήρες, το πηγάδι και τη μακρόστενη αίθουσα— αποδυτήριο.
12. Αρχιτεκτονικά λείψανα των λουτρών του Κλαδέου. Διακρίνονται τα υπόκαυστα, δηλ. ο χώρος κάτω από το δάπεδο όπου κυκλοφορούσε ο θερμός αέρας που θέρμαινε τις αίθουσες του λουτρού.
13. Οι "Θέρμες Λεωνιδάιου", δίπλα στον ομώνυμο ξενώνα. Η ανέγερσή τους τοποθετείται στον 3ο αι. μ.Χ., αλλά εξακολούθησαν να χρησιμοποιούνται με μετατροπές έως τον 6ο αι. μ.Χ.
14. Αξονομετρικό σχέδιο και κάτοψη των θερμών του Κλαδέου (1ος- 3ος αι. π.Χ.) Πρόκειται για σύνθετο λουτρό, επιφάνειας περίπου 400 τ.μ. με αίθουσες θερμού και ψυχρού λουτρού, εφιδρωτήριο, αποδυτήριο, μικρό ιδιωτικό λουτρό στο βόρειο τμήμα, αίθριο, μπανιέρες και τουαλέτες. Τα δωμάτια, είχαν καμαροειδείς οροφές οι οποίες δεν διατηρήθηκαν, ενώ τα δάπεδα κοσμούσαν εξαιρετικά ψηφιδωτά, πολλά από τα οποία έχουν διατηρηθεί μέχρι σήμερα.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Συντελεστές προγράμματος

Γεωργία Χατζή - Σπηλιοπούλου, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη της 2^{ης} ΕΠΚΑ
Ολυμπία Βικάτου, Αρχαιολόγος, 2^η ΕΠΚΑ
Κωνσταντίνος Β. Αντωνόπουλος, Αρχαιολόγος, 2^η ΕΠΚΑ
Παναγιώτης Σταθόπουλος, Υπεύθυνος Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κρεστένων

Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κρεστένων

περιβάλλον
& πολιτισμός

φωνές νερού μυριάδες
myriads of water voices

ΟΛΥΜΠΙΑ, ΤΟ ΔΩΡΟ ΤΟΥ ΑΛΦΕΙΟΥ

‘Δία, Σωτήρα, που πάνω από τα νέφη εδρεύεις, Συ που κατοικείς στο λόφο του Κρονίου και του Αλφειού αγαπάς το ρεύμα το πλατύ...’ Πινδάρου Ολυμπόνικος V, μτφρ. Β.Ι.Λαζανά

1 Η Ζ' Εφορεία Αρχαιοτήτων Ολυμπίας συμμετέχει για τρίτη συνεχή χρονιά στην θεσμοθετημένη από το Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού πανελλαδική εκστρατεία 'Περιβάλλον και Πολιτισμός', με κύριο στόχο την ευαισθητοποίηση των πολιτών στην προστασία του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της χώρας μας.

Η διατία 2010-2011 είναι αφιερωμένη στο πρώτο από τα τέσσερα στοιχεία της φύσης, το νερό. Το υγρό στοιχείο είναι η προϋπόθεση για τη ζωή και την εξέλιξη των Πολιτισμών, συμπεριλαμβανομένου και του αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού.

Ποικίλλες εκδηλώσεις υπό τον τίτλο: «Φωνές νερού μυριάδες» έχουν οργανωθεί σε 123 αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και μνημεία όλης της επικράτειας με ελεύθερη είσοδο για το κοινό Στην Αρχαία Ολυμπία το Περιβάλλον και ο Πολιτισμός βρίσκονται μονίμως σε συναρπαστικό διάλογο, με αποδέκτη τον κάθε επισκέπτη, τον κάθε άνθρωπο. Εκθέματα από το Αρχαιολογικό Μουσείο και μνημεία του Χώρου της Ολυμπίας θα βρεθούν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της εκδήλωσης που σχεδιάζει η Εφορεία μας σε συνεργασία με το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κρεστένων, υπό τον τίτλο : 'Ολυμπία, το δώρο του Αλφειού'. Προσπαθήστε να τα εντοπίσετε και να αντλήσετε πληροφορίες τόσο από το φυλλάδιο που κρατάτε, όσο και από τις λεζάντες ή τις πινακίδες.

Στο τέλος, μη παραλείψετε να καταγράψετε τις εντυπώσεις σας στο σχετικό απαντητικό δελτάριο.

Καλή σας περιήγηση!

Ο Αλφειός

Πολύ πριν την εμφάνιση του ανθρώπου, ο 'ακαμαντορρόας' ποταμός Αλφειός με την γεννητική και καθαρτική δύναμη και τον πλούτο των υδάτων του και με τη συμβολή του παραποτάμου του Κλαδέου, ξύπνησε στο τοπίο και τη φύση της Ολυμπίας τις πιο όμορφες διαθέσεις δημιουργώντας, σε συνεργασία με την εύφορη ηλειακή γη και το κλίμα της περιοχής ένα τόπο μοναδικό, απaráμιλλου κάλλους.

Το ειδυλλιακό τοπίο με τη πλούσια βλάστηση και το απέραντο πράσινο άλσος θαυμάστηκε από τους αρχαίους και γι' αυτό αφιερώθηκε στον Ολύμπιο Δία και την Ήρα Ολυμπία, τους ύψιστους θεούς της αρχαίας πίστης. Προς τιμή τους καθιέρωσαν αθλητικούς αγώνες που εξελίχθηκαν σε Πανελλήνιοι και αργότερα Οικουμενικοί. Η Ιερή Άλτις της Ολυμπίας είναι το δώρο του Αλφειού, όπως η Αίγυπτος και ο πολιτισμός της είναι το Δώρο του Νείλου.

6

πως στην Ολυμπία υπήρχε τελετουργικό σύμφωνα με το οποίο οι ιερείς επέχρναν το βωμό του Διός με λάσπη που άσβεστης φλόγας που έκαιγε από τον Αλ-

Ο Ήσιοδος στην Θεογονία του μας παρουσιάζει τον Αλφειό ως έναν από τους τρεις χιλιάδες γιούς του Ωκεανού και της Τηθύος. Στο Ιερό της Ολυμπίας υπήρχαν δυο βωμοί αφιερωμένοι στον Αλφειό, όπου θυσιάζονταν βόδια προς τιμή του. Μάλιστα στον έναν από αυτούς λατρευόταν μαζί με τη θεά Άρτεμη με την οποία αποπειράθηκε ανεπιτυχώς να ενωθεί ερωτικά.

Ο περιηγητής Πausανίας παραδίδει πως ο Αλφειός ήταν το αγαπημένο ποτάμι του Δία και έφτιαχναν από την ιερή στάχτη της στο Πρυτανείο, αναμεμιγμένη με νερό φειό

9

2

μακρά και γεμάτη όμορφους μαιανδρισμούς πορεία του, δέχεται τα νερά αρκετών ποταμών, μικρών ή μεγάλων, όπως του Λούσιου, του Ερυμάνθου, του Λάδωνα και του Κλαδέου αμέσως μόλις προσπεράσει την Ολυμπία.

Στην αρχαιότητα ο ποταμός ήταν πλωτός και χρησιμοποιήθηκε για την μεταφορά πρώτων υλών για την ανέγερση των κτιρίων της Άλτεως και τις ανάγκες των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και ως ποτάμια αρτηρία μέσω της οποίας προσέγγιζαν το Ιερό χιλιάδες προσκυνητών αθλητών και θεατών.

Οι δυο ποταμοί Αλφειός και Κλαδέος, μαζί με τον Κρόνιο και τους γύρω λόφους, υπήρξαν μάρτυρες του μεγαλείου και της δόξας του Ιερού της Ολυμπίας και συνάμα προστάτες του, αφού όταν χρειάστηκε, κάλυψαν με τις φερτές τους ύλες τα απομεινάρια του, ώστε να μας τα διασώσουν από την οριστική απώλεια και την ολοκληρωτική φθορά που προκαλεί ο χρόνος και η ανθρώπινη δραστηριότητα. Για τη διαρκή προσφορά τους στον άνθρωπο και τη φύση, οι ποταμοί τιμήθηκαν άπας δια παντός: Μπορεί κανείς να τους θαυμάσει στο ανατολικό αέτωμα του μεγαλοπρεπούς ναού του Διός της Ολυμπίας, να πλαισιώνουν την περίφημη σκηνή της αρματοδρομίας μεταξύ του Πέλοπα και του Οινόμαου. Ο άγνωστος καλλιτέχνης που φιλοτέχνησε την σύνθεση αυτή, συμπλήρωσε με τον πλέον αρμονικό τρόπο το κενό στις δυο γωνίες του αετώματος, παριστάνοντας μισοξαπλωμένους, όπως αρμόζει στη φύση τους, τον Αλφειό και τον Κλαδέο, στραμμένους προς το μέσο της σκηνής.

Για την ερμηνεία του ονόματος Αλφειός υπάρχουν δυο εκδοχές. Σύμφωνα με την πρώτη, η λέξη προέρχεται από το ρήμα αφάνω που σημαίνει αποφέρω, κερδίζω, παράγω. Μια τέτοια ερμηνεία συνάδει απόλυτα και προσδιορίζει με χαρακτηριστικό τρόπο μια από τις κύριες ιδιότητες του συγκεκριμένου ποταμού να αποφέρει πλούτο και κέρδη. Ωστόσο, και η δεύτερη ερμηνεία του ονόματος του την οποία μας παραδίδει ο Στράβων, φανερώνει μια νομιζόμενη ιδιότητα του ποταμού να θεραπεύει τον αλφό, δερματική ασθένεια γνωστή ως 'λεύκη', η οποία προσβάλλει περιοχές του δέρματος αφήνοντάς τες υπερβολικά λευκές.

Ερωτευμένος Αλφειός

Ιδιαίτερα προσφιλής και διαδεδομένος είναι ο μύθος που θέλει τον Αλφειό παράφορα ερωτευμένο με τη νύμφη Αρέθουσα. Από τη στιγμή που την αντίκρισε τυχαία καθώς κυνηγούσε στα δάση της Αρκαδίας, ο έρωτας πλέον κυβερνά την ψυχή του νέου άνδρα. Αμέσως αφού εκδήλωσε τον πόθο του στη νύμφη, αυτή προσπαθεί να του ξεφύγει. Ο Αλφειός όμως είναι αποφασισμένος να την κάνει δική του και αρχίζει να την καταδιώκει ανάμεσα στα όρη της Αρκαδίας. Φτάνοντας στην Ηλεία και ενώ η Αρέθουσα εξαντλημένη ήταν έτοιμη να παραδοθεί, μεσολαβεί η προστάτιδά της Αρτέμιδα και προκειμένου να την γλιτώσει από τις ορέξεις του ανδρός, τη μεταφέρει μέσα σε σύννεφο στην ανατολική ακτή της Σικελίας, στη νήσο Ορτυγία και τη μεταμορφώνει σε πηγή. Ο Αλφειός όμως 5 δεν ματαιώνει τα σχέδιά του. Με αρωγό του τον Δία, όταν φτάνει στις ακτές του Ιονίου μεταμορφώνεται σε ποταμό και με μια υπερβαστική κίνηση βουτά μέσα στο πέλαγος και κολυμπά διασχίζοντάς το, προσέχοντας να μην αναμιχθούν τα νερά του με το αλμυρό θαλασσινό νερό. Στο τέλος, το πείσμα του τον δικαιώνει, αφού καταφέρνει να ενωθεί με την Αρέθουσα και να σβήσει επιτέλους τον διάπυρο έρωτά του.

5

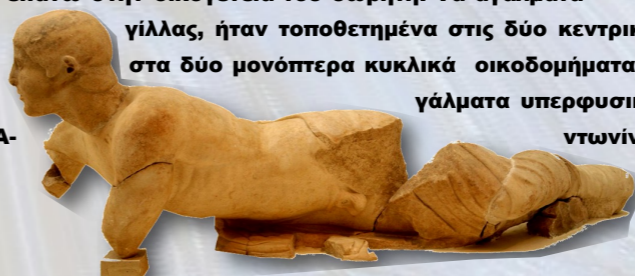
Το Νυμφαίο

Το μεγαλοπρεπές κρηναίο οικοδόμημα κτίστηκε το 160 μ Χ από τον Ηρώδη τον Αττικό στην Ιερή Άλτις και συγκεκριμένα στον χώρο μεταξύ του Ηραίου και του Μητρώου δυτικά των Θησαυρών. Με την κατασκευή του μνημειακού αυτού υδραγωγείου λύθηκε το σοβαρό πρόβλημα λειψυδρίας που υπήρχε στον χώρο ιδιαίτερα στην περίοδο των Ολυμπιακών αγώνων. Το μνημείο αποτελείται από μια ορθογώνια δεξαμενή μήκους 21, 90 μ πλάτους 3,43μ και βάθους 1,20 μ. και μια ημικυκλική δεξαμενή που σχηματιζόταν στο εσωτερικό της αψίδας. Στα δύο άκρα της κατώτερης δεξαμενής υπήρχε από ένας κυκλικός μονόπτερος ναΐσκος, ενώ στο μέσο ήταν στημένο το άγαλμα ενός μαρμαρίνου ταύρου συμβολικού ζώου των πηγών, των υδάτων και των ποταμών. Στην μία πλευρά του, σώζεται χαραγμένη η αναθηματική επιγραφή: «Ρήγιλλα ιέρεια Δήμητρος το ύδωρ και τα περί το ύδωρ τω Δίι». Η σύζυγος του Ηρώδη του Αττικού Ρήγιλλα αφιερώνει στον Δία το νερό και το Νυμφαίο. Στην διώροφη πρόσοψη του ημικυκλικού τοίχου της αψίδας υπήρχαν 11 κόγχες ανά όροφο όπου ήταν τοποθετημένα με αυστηρούς ιεραρχικούς κανόνες αγάλματα, ενώ την κεντρική θέση σε κάθε διάζωμα κατέλαμβανε η μορφή του Διός. Τα αγάλματα του κάτω ορόφου ήταν αφιερωμένα στα μέλη του αυτοκρατορικού οίκου των Αντωνίνων ενώ του επάνω στην οικογένεια του δωρητή. Τα αγάλματα των δύο χορηγών, του Ηρώδη και της γυναίκας του Ρήγας, ήταν τοποθετημένα στις δύο κεντρικότες κόγχες εκατέρωθεν της μορφής του Διός. Αργότερα 8 νταν εκατέρωθεν του Νυμφαίου τοποθετήθηκαν δύο αγάλματα υπερφυσικού μεγέθους: του Ηρώδη τβεννοφόρου στο ένα και του θωρακοφόρου Ακου Αουρηλίου

7

10

8

